

Stanisław Krasowicz

Institut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE ROLNICTWA A KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI DORADCZEJ W POLSCE

REGIONAL DIFFERENTIATION OF AGRICULTURE AND THE DIRECTIONS FOR THE ADVISORY ACTIVITIES IN POLAND

Słowa kluczowe: rolnictwo, zróżnicowanie regionalne, wskaźniki, doradztwo, kierunki

Key words: agriculture, regional differentiation, indicators, advisory service, directions

Synopsis. W pracy przedstawiono zróżnicowanie polskiego rolnictwa według województw. Analizę wskaźników przeprowadzono na tle warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych. Za pomocą analizy wielozmiennej wyodrębniono 5 grup województw, dla których wskazano priorytetowe kierunki działalności doradczej.

Wstęp

Integracja z Unią Europejską i będące jej konsekwencją procesy dostosowawcze spowodowały zmiany w regionalnym zróżnicowaniu rolnictwa w Polsce. O regionalnym zróżnicowaniu polskiego rolnictwa, obok warunków przyrodniczych, w istotny sposób decydują warunki organizacyjno-ekonomiczne, w tym również o charakterze makroekonomicznym.

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej produkcja rolnicza nadal pozostaje jednym z podstawowych działów, zajmując dość szczególną pozycję w gospodarce narodowej. Chociaż udział rolnictwa w tworzeniu produktu globalnego i krajowego w ostatnich kilku latach spadł poniżej 4%, a udział wartości środków trwałych w gospodarce narodowej wynosi mniej niż 6%, to sektor ten nadal jest miejscem pracy dla ok. 14% osób pracujących [Poczta 2010]. Potencjał rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest wyznaczony przez specyfikę warunków przyrodniczych. Rzeczywista wielkość produkcji globalnej w porównaniu do potencjalnych możliwości stanowi miarę wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej [Fotyma, Krasowicz 2001]. Poziom i struktura produkcji roślinnej są odzwierciedleniem warunków klimatyczno-glebowych i ekonomiczno-organizacyjnych [Klepacki 2001]. Zmiany w rolnictwie polskim dokonują się nadal, a dynamika i kierunki tych zmian są jednak wyraźnie zróżnicowane regionalnie [Krasowicz 2009]. Powoduje to konieczność wskazania priorytetowych kierunków w działalności doradczej, uwzględniających zmiany jakie się dokonały w polskim rolnictwie po roku 2004. Problem ten był dotychczas rzadko podejmowany w opracowaniach naukowych.

Celem artykułu było przedstawienie wpływu regionalnego zróżnicowania rolnictwa w Polsce na kierunki działalności doradczej.

Material i metodyka badań

Badania miały charakter kameralny. Podstawowe źródło informacji stanowiły dane statystyczne [Produkcja... 2002-2009] oraz rezultaty badań własnych [Kopiński, Krasowicz 2010, Krasowicz 2009] i innych autorów. Badania obejmowały lata 2002-2009. W badaniach obok metod statystycznych opartych na prezentacjach danych zastosowano wskaźniki ilustrujące dynamikę zmian średnich wartości dla okresów dwu- i trzyletnich. W ocenie obejmującej wybrane wskaźniki charakteryzujące rolnictwo polskie, uwzględniono dane statystyczne dla województw. Zakres analizy był wyznaczony dostępnością danych i stopniem ich agregacji.

Analizą objęto produkcję roślinną i zwierzęcą, strukturę agrarną, zmiany w użytkowaniu gruntów rolnych, wybrane wskaźniki produkcyjne i agrośrodowiskowe, intensywność organizacji produkcji. Zastosowano współczynniki przeliczeniowe plonów roślin na jednostki zbożowe (JZ), zwierząt na duże jednostki przeliczeniowe (DJP) według zasad obowiązujących w ekonomice rolnictwa.

W pracy podjęto próbę wyjaśnienia pewnych zjawisk poprzez analizę zależności przyczynowo-skutkowych. Wskaźniki dla poszczególnych województw porównywano ze średnimi dla Polski jako układem odniesienia. Na podstawie przeprowadzonej analizy wyodrębniono 5 grup województw (skupień) i wskazano dla nich priorytetowe kierunki działalności doradczej.

Tabela 1. Regionalne zróżnicowanie uwarunkowań polskiego rolnictwa
Table 1. Regional differentiation of Poland's agricultural conditions

Województwo/ Province	Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyj- nej [pkt]/ Index for the evaluation of the natural capability of agricultural areas [points]	Po- wierz- chnia UR* [tys. ha]/ AL [thous. ha]	Udział TUZ w powierzech- ni UR [%]/ Share of permanent grasslands in AL area [%]	Średnia pow. gosp. ind. [ha]/ Average area of individu- al farms [ha]	Gospodarstwa powy- żej 16 ESU/ Share in total number of farms [%]		Udział osób pracujących w rolnictwie indy- widualnym w Polsce [%] w 2009/ Share of persons employ- ed in individual agriculture in total number of employ- ees in Poland [%] 2009	Nawożenie mineralne [kg NPK/ha UR] średnia w latach 2008- 2009/ Mineral fertilization [kg NPK/ha-1 AL] ^{b)} average in the years 2008- 2009	Udział gleb bardzo kwaśnych i kwa- śnych [%]/ Share of very acid and acid soils [%]	Udział [%] gleb o bardzo niskiej i niskiej zasobności w: /Share (%) of soils with low and very low content of:	
					liczba gospo- darstw/ Number of farms	udział [%] w ogólnej liczbie go- spodarstw/ Share in total number of farms [%]				fosfor/ pho- spho- rus	potas/ potas- sium
Dolnośląskie	74,9	908	15,1	10,2	5094	4,0	6,8	174,5	48,7	39	28
Kujawsko-po- morskie	71,0	1089	9,8	12,8	12241	12,4	14,5	184,1	32,6	17	31
Lubelskie	74,1	1551	16,3	6,7	5416	1,9	27,7	113,9	50,9	39	40
Lubuskie	62,3	465	23,0	11,3	1836	4,4	5,9	140,1	46,7	8	16
Łódzkie	61,9	1094	15,6	6,9	5673	3,1	11,9	133,2	68,7	33	58
Małopolskie	69,3	680	32,7	3,3	2259	0,4	15,7	69,0	61,7	72	57
Mazowieckie	59,9	2093	24,8	7,6	14770	4,9	11,3	107,3	62,6	19	53
Opolskie	81,6	561	10,7	10,6	3905	6,5	9,2	192,8	32,7	35	47
Podkarpackie	70,4	714	31,3	3,6	1110	0,4	21,5	64,7	66,3	43	40
Podlaskie	55,0	1124	34,9	11,7	8385	7,8	26,3	95,0	67,2	62	63
Pomorskie	66,2	744	17,1	13,4	4423	7,7	6,5	133,8	53,7	40	45
Śląskie	64,2	432	22,4	4,6	2108	1,5	2,1	116,3	53,1	45	37
Świętokrzyskie	69,3	554	21,4	5,0	1254	1,0	22,0	98,5	42,0	47	60
Warmińsko- mazurskie	66,0	931	29,3	17,7	6657	10,3	10,9	130,4	59,0	40	27
Wielkopolskie	64,8	1789	13,0	11,2	21577	12,1	14,8	165,1	42,1	13	27
Zachodnio- pomorskie	67,5	888	16,1	17,8	3436	6,4	5,0	135,8	49,7	25	41
Polska/Poland	66,6	15616	20,4	7,8	99029	4,1	12,5	129,4	51,0	36	42

* powierzchnia użytków rolnych wykorzystywanych rolniczo/agricultural land area used for agricultural purposes

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS za lata 2008-2009

Source: own study based on GUS (2008-2009)

Wyniki badań

O poziomie, strukturze i regionalnym zróżnicowaniu produkcji rolniczej, obok warunków przyrodniczych, decydują w sposób istotny warunki organizacyjno-ekonomiczne. W warunkach gospodarki rynkowej siła oddziaływania uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych wyraźnie wzrosła. Ta grupa warunków decyduje o stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego rolnictwa. Regionalne zróżnicowanie potencjału rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski wynika z przestrzennej zmienności ukształtowania terenu, pokrywy glebowej oraz opadów i temperatury. Syntetyczną wycenę warunków glebowo-klimatycznych określa ogólny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP), jako miara potencjału produkcyjnego siedliska [Krasowicz i in. 2009]. Średnia wartość WWRPP dla Polski wynosi 66,6 punktów. Regionalne zróżnicowanie wskaźników charakteryzujących uwarunkowania polskiego rolnictwa przedstawiono w tabeli 1. Całkowita powierzchnia użytków rolnych w Polsce wynosi 16 120 tys. ha [Produkcja upraw... 2002-2009], a średnia powierzchnia użytków rolnych wykorzystywanych rolniczo średnio w latach 2008-2009 wynosiła 15 616 tys. ha.

Na warunki produkcji rolnej wpływ ma także specyficzna dla Polski struktura obszarowa gospodarstw rolnych. Ich liczba co roku ulega zmniejszeniu. W ostatnich latach wzrasta udział gospodarstw większych obszarowo, chociaż gospodarstwa o powierzchni do 1 ha nadal stanowią ok. 30%, a udział gospodarstw liczących od 1 do 5 ha wynosi ok. 40%. Zmiany jakie zachodziły w ostatnich latach wskazują na postępującą polaryzację struktury agrarnej [Poczta 2010]. Ponadto, struktura obszarowa gospodarstw rolnych cechuje się znaczącym zróżnicowaniem regionalnym. Widoczne i wskazane zmiany w strukturze obsza-

Tabela 2. Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce
Table 2. Regional differentiation of agricultural production in Poland

Województwo/ <i>Province</i>	Udział [%]/ <i>Share [%]</i>					Średnie plony zbóż [t/ha] w latach 2008-2009/ <i>Average cereal yields [t/ha] in the years 2008-2009</i>	Obsada zwierząt gospodarskich [DJP/100 ha UR] średnia w latach 2008-2009/ <i>Farm animal density (LCU·100 ha/AL)* average in the years 2008-2009</i>	Roczna wydajność mleka od krowy [l/szt./rok] rok 2008/ <i>Annual milk yield per cow (l·unit/year) in 2008</i>	Intensywności organizacji produkcji [pkt]średnia w latach 2008-2009/ <i>Intensity of production organization (pts) average in the years 2008-2009</i>		
	zboża/ <i>cereals</i>	rośliny strączkowe jadalnych/ <i>food legumes</i>	ziemiaki/ <i>potato</i>	rośliny przemysłowe/ <i>industrial crops</i>	rośliny pastewne/ <i>field fodder crops</i>				roślinnej/ <i>crop</i>	zwierzęcej/ <i>animal</i>	rolniczej/ <i>agricultural</i>
	Średnia w latach 2008-2009/ <i>average in the years 2008-2009</i>										
Dolnośląskie	73,5	0,2	3,3	18,2	2,5	4,17	17,5	4275	121,3	42,7	164,0
Kujawsko-pomorskie	68,4	0,2	2,6	15,6	10,1	3,54	50,9	4724	134,9	156,6	291,5
Lubelskie	78,8	1,1	3,3	6,8	5,3	3,18	30,4	4020	129,5	78,4	207,9
Lubuskie	76,0	0,1	3,5	9,7	6,2	3,12	24,4	4482	105,4	48,0	153,5
Łódzkie	78,2	0,1	6,6	2,8	8,4	2,97	49,5	4349	124,0	135,8	259,8
Małopolskie	64,8	0,4	10,1	1,9	15,6	3,29	40,8	3561	116,9	92,8	209,7
Mazowieckie	75,2	0,1	5,9	3,3	11,1	2,77	52,1	4206	117,1	130,1	247,2
Opolskie	73,9	0,1	2,7	17,9	3,9	5,04	29,6	5118	122,9	91,3	214,2
Podkarpackie	70,6	0,1	10,8	4,3	9,1	3,20	29,0	3933	107,7	63,9	171,6
Podlaskie	74,8	0,0	3,2	0,8	19,9	2,70	71,0	4291	95,6	182,4	278,0
Pomorskie	73,0	0,3	4,7	11,0	7,9	3,39	35,3	4405	116,7	101,6	218,2
Śląskie	76,7	0,1	4,6	7,0	8,6	3,62	40,4	4165	103,0	103,4	206,4
Świętokrzyskie	74,5	1,1	7,2	4,0	7,1	2,98	37,7	3791	130,1	96,3	226,4
Warmińsko-mazurskie	70,1	0,1	1,9	10,0	16,4	3,46	51,0	4311	96,5	122,7	219,2
Wielkopolskie	75,0	0,1	2,9	10,7	8,6	3,48	64,9	4823	124,6	204,1	328,7
Zachodnio-pomorskie	72,7	0,0	3,5	15,7	6,1	3,60	16,5	4467	115,7	42,7	158,4
Polska	74,0	0,2	4,4	8,8	9,2	3,35	43,6	4298	117,7	116,4	234,1

* jak w tab. 1/see tab. 1

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

rowej są nadal zbyt słabe i nie powodują istotnych przeobrażeń strukturalnych w rolnictwie polskim. W Polsce gospodarstwa małe (do 10 ha UR), stanowiące ok. 85% ogółu gospodarstw skupiają ponad 35% całości powierzchni UR. Dystans pomiędzy rolnictwem polskim a rolnictwem krajów UE o zbliżonej strukturze produkcji nadal jest duży i wskazuje na kierunki koniecznych zmian.

Powierzchnia użytków rolnych nie jest dobrą miarą potencjału produkcyjnego gospodarstw [Pocztą 2010]. Istotne jest więc porównanie zróżnicowania regionalnego struktury gospodarstw według ich wielkości ekonomicznej. Analiza struktury gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej w Polsce w latach 2002-2007 wskazuje, że utrzymuje się stały udział gospodarstw najmniejszych ekonomicznie (do 2 ESU), który kształtuje się w granicach 65-70% [Pocztą 2010]. Grupa gospodarstw bardzo małych pod względem ekonomicznym (2-4 ESU) stanowi 11-13%. Grupa gospodarstw powyżej 16 ESU liczyła w 2007 r. w skali kraju około 100 tys., co stanowiło ok. 4% wszystkich gospodarstw rolnych w kraju. Regionalne zróżnicowanie udziału tej grupy gospodarstw przedstawiono w tabeli 1.

O zmianach w strukturze zasiewów decydują głównie uwarunkowania organizacyjno-ekonomiczne. W Polsce w ostatnich latach (2008-2009), nadal duży udział w strukturze zasiewów (ok. 74%) mają zboża (tab. 2). Niewielki udział w strukturze zasiewów mają rośliny strączkowe jadalne. Spada coraz bardziej znaczenie ziemniaka, jego udział w strukturze zasiewów zmniejszył się z 6,7% w latach 2002-2004 do 4,4% w latach 2008-2009 (tab. 2). Tylko w województwach małopolskim i podkarpackim udział przekracza 10%, gdzie zbiory są przeznaczane na samozaopatrzenie lub wykorzystywane w tuczu trzody chlewnej metodami tradycyjnymi (opartymi wyłącznie o pasze własne). Na wzrost udziału roślin przemysłowych wpłynęło wydatnie zwiększenie powierzchni uprawy rzepaku i rzepiku, podczas gdy po reformie rynku cukru i przekształcaniach w przemyśle cukierniczym, zmniejszeniu ulega powierzchnia buraka cukrowego. W porównaniu do stanu

Tabela 3. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w ha użytków rolnych oraz udział grup województw w krajowej produkcji rolniczej i ogólnej liczbie gospodarstw organic

Table 3. The average farm area (ha of agricultural land) and the contribution of voivodship groups to the national agricultural production and to the total number of organic farms

Grupa/ Group	Województwo/ Province	Średnia pow. gosp. [ha UR] (2007)/ Average farm area (ha of AL) (2007)	Udział w krajowej pow. UR [%] w 2007 r./ Percent share in the total area of agricultural land (2007)	Udział w krajowej produkcji [%] w 2007 r./ Percentage of the national production (2007)							Gospodarstwa ekologiczne w 2009 r./ Organic farms (2009)	
				zboża/ cereals	ziemniak/ potato	burak cukrowy/ sugar beet	rzepak i rzepik/ rape and turnip-like rape	mleko/ milk	żywiec wieprz./ pigs for slaughter	żywiec drobiowy/ poultry for slaughter	liczba/ number	udział [%]/ share [%]
I	dolnośląskie, opolskie	14,0	9,5	13,9	8,3	18,3	24,0	4,3	5,2	8,4	1084	6,1
II	lubelskie, podkarpackie, małopolskie, śląskie, świętokrzyskie	5,1	25,3	21,7	32,1	20,2	10,0	20,7	17,9	18,6	7272	42,6
III	kujawsko-pomorskie, wielkopolskie	13,8	17,7	23,2	14,5	37,7	28,6	18,8	37,4	24,0	867	5,1
IV	lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie	19,8	20,0	19,5	14,6	10,9	31,4	12,9	12,3	22,3	4283	25,2
V	łódzkie, mazowieckie, podlaskie	8,4	27,5	21,7	30,5	12,9	6,0	43,3	27,2	26,7	3567	21,0
Polska/Poland		8,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	17091	100,0

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

z lat 2002-2004 wzrósł w Polsce udział roślin pastewnych na gruntach ornych, kształtując się na poziomie 8,8% (tab. 2). Znaczący wzrost udziału tej grupy roślin wystąpił w ostatnich latach w województwach, w których następuje koncentracja chowu bydła i produkcji mleka (podlaskie i warmińsko-mazurskie). W przypadku pozostałych roślin, ich udział w strukturze zasiewów nie uległ większym zmianom.

Wykorzystanie potencjału rolniczej przestrzeni produkcyjnej, mierzone za pomocą plonów zbóż z lat 2008-2009 jest zróżnicowane regionalnie. Relatywnie wyższy poziom tego wskaźnika występuje w zachodniej części Polski, co wiąże się ze strukturą gospodarstw oraz intensywnością produkcji roślinnej. Uproszczoną miarą intensywności produkcji roślinnej jest poziom nawożenia mineralnego [Fotyma i in. 2008].

Na bardzo niskim poziomie utrzymuje się zużycie nawozów mineralnych w województwach o dużym rozdrobieniu gospodarstw (woj. małopolskie i podkarpackie). Poziom zużycia nawozów mineralnych, w tym azotowych, jest w tych województwach ok. 2-krotnie niższy niż w grupie województw charakteryzujących się najwyższą intensywnością. W województwach o dużym rozdrobieniu gospodarstw małe zużycie nawozów mineralnych nie jest obecnie rekompensowane wyższym nawożeniem organicznym, które stanowi pochodną obsady zwierząt gospodarskich.

Zmienność przestrzenna (regionalna) koncentracji produkcji zwierzęcej w Polsce jest większa niż zróżnicowanie regionalne poziomu intensywności produkcji (nawożenia NPK). Największa obsada zwierząt jest w województwach: podlaskim, wielkopolskim, warmińsko-mazurskim, mazowieckim i kujawsko-pomorskim (powyżej 0,5 DJP/ha UR) (tab. 2). W województwach wielkopolskim i kujawsko-pomorskim dominuje chów świń, natomiast województwa: podlaskie, mazowieckie i warmińsko-mazurskie cechują się najliczniejszą obsadą bydła (krów mlecznych). Najmniejszą obsadę mają województwa: dolnośląskie, opolskie i zachodniopomorskie (ok. 0,17-0,24 DJP/ha UR).

Tabela 4. Ważniejsze kierunki działań doradczych w wyodrębnionych grupach województw
Table 4. Major directions for the advisory activities in the selected groups of province

Grupa/ Group	Województwa/ Province	Kierunki/Directions
I	dolnośląskie, opolskie	ograniczanie degradacji gleb związanej z niską obsadą zwierząt, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, wspieranie rolnictwa na obszarach górskich i ONW/reduction of soil degradation due to low animal density, multifunctional development of rural areas, agriculture support in mountain areas and LFA
II	lubelskie, podkarpackie, małopolskie, śląskie, świętokrzyskie	wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, wsparcie dla obszarów górskich, agroturystyka, rolnictwo ekologiczne, poprawa jakości produkcji, wspieranie przetwórstwa/supporting multifunctional development of rural areas, supporting mountain areas, agrotourism, organic agriculture, improvement of the production quality, supporting food processing
III	kujawsko-pomorskie, wielkopolskie	ograniczanie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego związanych z intensywną produkcją rolniczą/reduction of environmental threats related to the intensive agricultural production
IV	lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie	wspieranie gospodarstw specjalistycznych np. zbożowych, ograniczanie niekorzystnych skutków dużej koncentracji zbóż w zasiewach/supporting specialized farms for example cereal farms, reduction of unfavourable effects of large share of cereals in the sowing structure
V	łódzkie, mazowieckie, podlaskie	zwiększanie konkurencyjności, wspieranie uwarunkowanej przyrodniczo, uzasadnionej ekonomicznie intensyfikacji rolnictwa, ochrona bioróżnorodności/increasing competitiveness, supporting agriculture intensification that is conditioned by the nature and economically-justified, biodiversity protection

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Zmianom struktury produkcji rolniczej towarzyszyły także zmiany pogłowia zwierząt oraz wielkości produkcji żywności i mleka. Obecnie widoczne są postępujące silnie procesy koncentracji i polaryzacji produkcji. Niewątpliwie decydujący wpływ na te procesy mają zmiany cen surowców i produktów pochodzenia zwierzęcego, wynikające z relacji między ich popytem i podażą. Są one pochodną sytuacji dochodowej ludności oraz potrzeb i upodobań konsumentów. Różne jest jednak tempo tych zmian w poszczególnych województwach Polski. W ostatnich 5 latach nastąpił znaczący wzrost pogłowia bydła i trzody chlewnej w grupach obszarowych gospodarstw rolnych powyżej 50 ha UR, z już dużą obsadą zwierząt. W wyniku koncentracji chowu bydła mlecznego następuje systematyczny wzrost wydajności mlecznej krów, ale występują duże różnice tego wskaźnika pomiędzy województwami.

W grupie województw Południowo-Wschodniej Polski, o dużym rozdrobieniu rolnictwa, postępuje spadek obsady zwierząt w tempie ok. 2% rocznie. Natomiast w województwach Zachodniej Polski obserwujemy odwrotną tendencję, z postępującą koncentracją bezinwentarowej produkcji roślinnej (głównie zbóż i rzepaku).

Odzwierciedleniem zmian w strukturze zasiewów i obsadzie zwierząt jest intensywność organizacji produkcji wyrażona w punktach, według metody Kopcia [1987]. Utrzymywały się natomiast duże różnice między województwami, będące w pewnym stopniu konsekwencjami zmian w strukturze zasiewów (specjalizacji produkcyjnej) oraz zróżnicowania struktury gospodarstw rolnych. Znacznie większym zróżnicowaniem regionalnym charakteryzuje się intensywność organizacji produkcji zwierzęcej. Na stosunkowo niskim poziomie ten wskaźnik kształtuje się w województwach: dolnośląskim, zachodniopomorskim i lubuskim, specjalizujących się w towarowej produkcji zbóż i rzepaku, ale również w województwach podkarpackim i lubelskim, charakteryzujących się dużym udziałem gospodarstw bardzo małych. Intensywność organizacji produkcji rolniczej jest pochodną intensywności organizacji obu głównych działów i również charakteryzuje się zróżnicowaniem regionalnym.

Na podstawie wybranych cech, stosując analizę skupień wyodrębniono 5 grup województw. Charakterystykę liczbową tych grup przedstawiono w tabeli 3.

Jak wynika z danych tabeli 3, wyodrębnione grupy województw wykazują specjalizację w produkcji rolniczej, której miarą jest udział w krajowej produkcji w porównaniu do udziału w powierzchni użytków rolnych. Warto również podkreślić, że blisko 50% ogólnej liczby gospodarstw ekologicznych jest zlokalizowanych w II grupie (skupienie) województw, wyróżniających się największym rozdrobnieniem gospodarstw. Duża koncentracja produkcji trzody chlewnej ma miejsce w województwach zaliczonych do III skupienia, obejmującego województwa: kujawsko-pomorskie i wielkopolskie. W skupieniu V wyraźnie widoczna jest specjalizacja w produkcji mleka.

W tabeli 4 przedstawiono główne kierunki działalności doradczej w wyodrębnionych grupach województw. Kierunki te wskazano na podstawie analizy regionalnego zróżnicowania polskiego rolnictwa i specyfiki wydzielonych grup województw. Należy jednak podkreślić, że ważnym wyznacznikiem priorytetów w działalności doradczej są też zasady Wspólnej Polityki Rolnej UE.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza ukazuje regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce na tle warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych. Wskazuje na konieczność różnicowania systemów gospodarowania oraz działań o charakterze doradczym, w zależności od regionów, a zwłaszcza ich dostosowanie do specyfiki gospodarstw rolnych o różnej skali i kierunkach produkcji. Istniejące zróżnicowanie warunków produkcji rolniczej, obok siły ekonomicznej różnych gospodarstw będzie decydowało o perspektywach rozwoju poszczególnych regionów i niezbędnych kierunkach wspierania rolnictwa. Przedstawiona propozycja ma charakter ogólny i może być jedną z przesłanek planowania działalności doradczej i szkoleniowej.

Literatura

- Fotyma M., Igras J., Kopiński J. 2008: Produkcyjne i środowiskowe uwarunkowania gospodarki nawozowej w Polsce. Studia i Raporty IUNG-PIB, 14, 187-206.
- Fotyma M., Krasowicz S. 2001: Potencjalna produktywność gleb gruntów ornych Polski w ujęciu regionalnym. *Pam. Pul.*, 124, 99-108.
- Klepacki B. (red.) 2001: Procesy dostosowawcze produkcji roślinnej w Polsce w kontekście integracji z UE. SGGW, Warszawa.
- Kopeć B. 1987: Intensywność organizacji w rolnictwie polskim w latach 1960-1980. *Rocz. Nauk Rol.*, seria G, 84(1), 7-27.
- Kopiński J., Krasowicz S. 2010: Regionalne zróżnicowanie warunków produkcji rolniczej w Polsce. [W:] *Możliwości rozwoju gospodarstw o różnych kierunkach produkcji rolniczej w Polsce*. Studia i Raporty IUNG-PIB, 22, 9-29.
- Krasowicz S. 2009: Regionalne zróżnicowanie zmian w rolnictwie polskim. Studia i Raporty IUNG-PIB, 15, 9-36.
- Krasowicz S., Stuczyński T., Doroszewski A. 2009: Produkcja roślinna w Polsce na tle warunków przyrodniczych i ekonomiczno-organizacyjnych. Studia i Raporty IUNG-PIB, 14, 27-54.
- Poczta W. 2010: Przemiany w rolnictwie. [W:] *Raport o stanie wsi. Polska wieś 2010*. Wyd. Scholar, Warszawa, 9-43.
- Produkcja upraw rolnych i ogrodnich. Środki produkcji w rolnictwie. Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich. 2002-2009: GUS, Warszawa.

Summary

The aim of the paper is to provide major directions for the advisory activities with regard to the regional differentiation and specific character of agriculture in particular voivodeships and groups of provinces. The regional differentiation of agriculture was analysed using the GUS statistical data and the results of the IUNG-PIB research. The impact of natural and organizational-economic conditions on the differentiation of the selected indicators was pointed out. It was found that some phenomena and tendencies are common for a group of provinces. The priority directions for the advisory activities were determined for five groups (clusters) of provinces selected by performing a multivariate analysis. It was proved that the choice of the priorities to great extent depends on the organizational-economic conditions. The following proposal is general and may be useful for planning advisory and training activities.

Adres do korespondencji:

prof. dr hab. Stanisław Krasowicz
Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach
ul. Czartoryskich 8, 24-100 Puławy
tel. (81) 886 49 60, e-mail: sk@iung.pulawy.pl